

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 6, 2016 [Назад](#) [Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 631.147(043.2)

Н. П. Новак,
к. е. н., докторант, Херсонський державний аграрний університет

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

N. P. Novak,
candidate of economic sciences, doctoral candidate, Kherson State Agrarian University

WORLD EXPERIENCE OF STATE SUPPORT OF ORGANIC PRODUCTION

У статті визначені тенденції розвитку органічного виробництва у світі та в Україні. Виявлені його проблеми на рівні вітчизняних агроформувань та аграрного ринку. Всебічно вивчені та узагальнені складові державної підтримки органічних підприємств у світовому вимірі, зокрема, у ЄС та США. Обґрунтовано, що для вітчизняних агроформувань важливим є впровадження фінансових важелів із складових світового досвіду.

The article identifies tendencies of development of organic production in the world and in Ukraine. Identified his problem on the level of domestic agricultural entities and agricultural market. Comprehensively reviewed and summarized the components of the state support of organic enterprises in the world, particularly in the EU and the USA. It is proved that for domestic agricultural enterprises is important is the introduction of the financial leverage of the components of the world experience.

Ключові слова: органічне виробництво, світовий досвід, державна підтримка, інструменти, фінансові важелі, впровадження.

Key words: organic production, global expertise, state support, tools, financial leverage, introduction.

Постановка проблеми. Україна має торговельні зв'язки з багатьма країнами. У свою чергу, країни Європейського Союзу є одним з найважливіших торговельних та політичних партнерів. Тому для України важливо мати внутрішні системи господарювання та життєдіяльності населення, які узгоджуються з системами країн ЄС як у питаннях законодавства (узгодження нормативно-правової бази), так і системи контролю, що зосереджується на походженні, якості та безпеці харчових продуктів. Це стосується і органічних харчових продуктів. Існуюче законодавство для підтримки та регулювання органічного сільського господарства в Європейському Союзі потребує вивчення, розгляду доцільності та можливостей впровадження його інструментів при регулюванні ринку органічних продуктів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем підтримки та стимулювання розвитку органічного виробництва присвячені праці багатьох науковців, таких як В.І. Артиш, Н.В. Бородачова, Н.А. Берлач, А.Р. Дуб, В.Т. Дудар, Б.В. Степаненко, М.В. Капштик, М.І. Кобець, Л.С. Купінець, Є.В. Милованов, О.В. Рудницька, В.О. Шлапак та багато інших. Проте теоретико-прикладні аспекти формування системи державної підтримки органічного виробництва на основі узагальнення світового, зокрема, європейського передового досвіду, потребують подальшого розроблення та впровадження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення та узагальнення світового досвіду державної підтримки органічного харчового виробництва та можливостей його впровадження у вітчизняних умовах господарювання.

Результати досліджень. Світовий ринок органічної продукції постійно розвивається. Так, протягом 10 років загальний її обіг зріс на 170% і досяг 63 млрд. дол. у 2015 р. [3]. Україна може скористатися перевагами зростання попиту на органічну продукцію, особливо, беручи до уваги значний агресурсний потенціал, особливо родючі ґрунти, низькі ціни на оренду землі й трудові ресурси. Важливим моментом у процесі розвитку органічного землеробства є також можливість перейняти досвід країн Європейського Союзу.

У країнах Європи розвиток органічного сільського господарства став можливим завдяки реформам аграрної політики, в основі якої є обґрунтована державна підтримка. Наприкінці минулого сторіччя субсидування інтенсивного сільського господарства в Європейському Союзі набуло свого піку. Перевиробництво продукції негативно впливало на світову торгівлю, оскільки надлишки субсидованої продукції продавалися за демпінговими цінами у країни, що розвивалися, а підходи до ведення господарської діяльності загрожували довкіллю. Це завдавало шкоди місцевому традиційному агровиробництву. Понад 10 років вивчалася доцільність такої державної підтримки. Субсидії, що базуються на виробничій традиційної сільськогосподарської продукції, стали непопулярними. Тому уряди європейських країн домовилися про багатифункціональну концепцію, яку фермери виробили самостійно, але спільно із споживачами.

Наприклад, у більшості країн-членах ЄС субсидування здійснюється у розрахунок на один гектар земельної площі залежно від призначення сільськогосподарських земель. У Нідерландах, наприклад, уже не застосовують державне стимулювання у розрахунок на гектар площі, надаючи перевагу стимулюванню попиту на органічну продукцію. На розмір субсидій також впливає наявність перехідного періоду, протягом якого вони, зазвичай, і надаються. В окремих країнах (наприклад, Чехія) обсяги державної підтримки залишаються незмінними як при виробництві сертифікованої органічної сільгосппродукції, так і протягом періоду конверсії.

Однією з країн-лідерів за обсягами виробництва та споживання органічної сільськогосподарської продукції, є Сполучені Штати Америки, де таким видом господарювання займаються вже понад 70 років. Однак на світовому та американському аграрному продовольчому ринку органічна продукція стала основним трендом на початку 1990-х років. У 1990 р. США ухвалили Акт про виробництво органічних харчових продуктів для регулювання виробництва та переробки органічної продукції шляхом визначення відповідних вимог [9]. Відтоді обсяги виробництва такої продукції щорічно зростають більше, ніж на 20%.

У Європейському Союзі з країн-лідерів на ринку органічної продукції варто виділити Німеччину, яка є одним з найбільших імпортерів такої продукції (зокрема, органічних зернових, молока, овочів та фруктів, а також продуктів, що не можуть бути вирощені на території країни – кава, рис тощо) та Францію, на території якої у 1980-х років було розташовано 40% усіх органічних площ Європи. Однак у 1990-х роках через відсутність державної підтримки, розрізнену та слабозв'язану систему переробки і збуту, Франція втратила позиції лідера в органічному секторі.

Завдяки регіональній структурі сільськогосподарської політики у Франції в різних регіонах запроваджуються різні заходи та види державної підтримки, але в рамках певних параметрів та індикаторів, визначених на національному рівні. Так, існують певні обмеження щодо максимальних сум субсидій на одне агропідприємство, які також різняться в залежності від регіону (від 7600 до 30 400 євро на рік). Також у деяких регіонах Франції можна отримати субсидії для компенсації витрат на сертифікацію й інспектування, розмір яких також залежить від регіону. Наприклад, у регіоні Ельзас 80% коштів виплачується протягом перших 2-х років, у подальшому право на підтримку мають тільки малі сільгосппідприємства з оборотом менше 30 000 євро. У доповнення до субсидій виробники органічної сільськогосподарської продукції можуть також звертатись за податковим кредитом, проте його не можна отримати одночасно з виплатами на підтримку ведення органічного виробництва. Доступними є податкові кредити у сумі 2500 євро на одне агропідприємство на рік та додатково 400 євро на один гектар, але не більше 4 тис. євро на господарство в рік [7].

Німеччина, як і Франція, починаючи з 1989 р., підтримувала перехід сільськогосподарських підприємств на засади органічного виробництва з використанням державних коштів підтримки. З 1994 р. Німеччина виконувала агроекологічні програми, які включали підтримку розвитку органічного сільського господарства, а уже з 2007 р. ці програми співфінансувалися Європейським сільськогосподарським фондом для розвитку сільських територій. Так, у 2011 р. на виробництво органічної сільгосппродукції було отримано близько 143 млн євро з державних фондів країни [8].

Фінансова підтримка цих програм, як правило, забезпечувалась і федеральним урядом, і федеральними землями у співвідношенні 60:40, не враховуючи співфінансування ЄС. Крім прямих субсидій, федеральні та регіональні органи державної влади надають фінансову підтримку на розвиток виробничо-збутових ланцюгів. Також щороку Федеральне Міністерство продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів Німеччини вручає нагороду сільгоспвиробникам за просування органічного напрямку господарювання шляхом відзначення інноваційних підходів у певних галузях з метою заохочення виробників традиційної продукції до переходу на засади органічного виробництва. Загальний призовий фонд цієї нагороди складає 22,5 тис. євро.

Через недосконалу законодавчу базу в сфері сільського господарства України не передбачено дотацій фермерам, які переходять на органічне землеробство або ним займаються. У Польщі, наприклад, це питання давно врегульовано на законодавчому рівні. Зокрема, для виробників, у яких від зменшення врожайності чи інших чинників зростають фінансові втрати, передбачено державні дотації [5]. Їхній розмір залежить від обсягу сільськогосподарських угідь господарства.

Державна підтримка органічного сектора у Польщі здійснюється з двох джерел: з національного бюджету – підтримка наукових досліджень в органічному сільському господарстві; компенсація витрат на інспектування й сертифікацію, а також на дорадчі послуги; та підтримка за рахунок агроекологічних заходів, просування та поширення інформації, участі фермерів у схемах управління підвищенням якості харчових продуктів. Така допомога поєднує національне фінансування на основі Плану розвитку сільських територій та фінансування Другої частини Спільної сільськогосподарської політики ЄС.

Необхідність перейняття досвіду сусідніх країн, які за рівнем розвитку органічної галузі більш досвідчені, є необхідною умовою розвитку органічного виробництва в Україні. Реалізація економічної складової державної підтримки може мати різноманітні форми: компенсація втрат (наприклад, тоді, коли продукти в перехідному періоді виробництва не можна продавати як органічні), інтеграція додаткових витрат (наприклад, сертифікація) або фінансова допомога розвитку інфраструктури (наприклад, можуть виділятися кошти на купівлю машинного устаткування або реконструкцію сільських будівель). Така допомога може здійснюватися як під час перехідного періоду, так і в деяких випадках під час наступного періоду за різними схемами.

Фінансові виплати часто здійснюють як певну суму в розрахунок на гектар площі. Вони можуть мати податкові обмеження, а також пропозиції пріоритетних умов для видачі кредиту. Безпосередня фінансова підтримка може здійснюватися нарівні або спільно з непрямою фінансовою допомогою. Це стосується, зокрема, фінансування наукових досліджень, підвищення кваліфікації і навчання фермерів, розвитку ринку органічних продуктів (наприклад, організація інформаційно-консультаційних кампаній). Необхідним кроком у стимулюванні розвитку органічного виробництва є державна фінансова підтримка в період переходу господарств на органічну основу, у зв'язку з недоотриманням прибутку від тимчасового зниження урожайності.

Проблема реалізації державної підтримки сектора органічного землеробства є складною проблемою і повинна вирішуватись з урахуванням взаємозв'язку всіх основних складових: державної економічної та екологічної політики, нормативно-правової бази [1, с. 58]. Для вирішення цих завдань необхідна послідовна державна політика, а також формування системи практичних дій у кожному сільськогосподарському підприємстві щодо поліпшення виробничого процесу з використанням комплексу виробничо-екологічних, організаційно-економічних та соціальних заходів, економічного стимулювання.

Більшість розвинених країн інтегрували органічне сільське господарство у свою аграрну політику [4, с. 331]. Це комплексне питання, яке поширюється на інші сфери соціальної політики, екології та економіки, наприклад, збереження сільських територій, охорону здоров'я населення, регіональний розвиток, зайнятість, соціальні питання та захист прав споживачів. Недержавні об'єднання (асоціації органічних фермерів, переробних підприємств органічних харчових продуктів та трейдерів, асоціації споживачів, організації охорони довкілля, захисту прав тварин тощо) є рушійною силою та ініціаторами нових ідей для органічного руху.

У зв'язку з цим уявляється важливим створення єдиної представницької координаційної організації з органічного господарювання в кожній країні. Це дозволяє органічному сектору вести переговори з державними органами влади з більш сильної позиції [2]. Громадським (недержавним) об'єднанням слід враховувати, що держава та державні органи влади відіграють ключову роль у наданні підтримки органічному сільському господарству. Субсидії для органічного сільського господарства формують основу його підтримки у більшості країн світу, де воно розвивається, особливо в тих, де існує надання субсидій для традиційного сільського господарства. Головна мета додаткових субсидій для органічного сільського господарства є подвійною – це нагорода для органічних фермерів зі сторони держави за надання «громадських благ» (наприклад, збереження природи та біорізноманіття) та компенсація органічному виробнику за порівняно менші врожаї за ті, що можуть бути отримані внаслідок використання інтенсивних методів виробництва [6].

Висновки. У сукупності світового та європейського досвіду державної підтримки органічного виробництва значний інтерес представляють інституційні, організаційно-економічні заходи, а також фінансові інструменти, зокрема субсидії та пільги. У країнах-членах Європейського Союзу субсидії для органічного сільського господарства надаються з розрахунку на один гектар площі та не мають прямого відношення до обсягів виробленої органічної продукції. Більші субсидії зазвичай надаються впродовж перехідного періоду, коли фермери ще не можуть розраховувати на цінову надбавку за органічний статус своєї продукції. Тож міжнародний досвід державної підтримки є корисним для України і може бути рекомендований для впровадження у практику господарювання.

Література.

1. Гуменюк Г.Д. Органічне виробництво в світі – історія розвитку та сучасний стан (огляд) / Г.Д. Гуменюк, О.В. Баджурак, О.К. Ляшенко // Біоресурси і природокористування. – 2010. – Т. 2. – № 3/4. – С. 56-62.
2. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
3. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства. Досвід інших країн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/>
4. Шкуратов О.І. Механізм управління екобезпечним сільськогосподарським виробництвом / О.І. Шкуратов // Зб. наук. праць Таврійськ. держ. агротехнолог. ун-ту. – Мелітополь: Люкс, 2012. – № 4 (20). – С. 328-334.
5. Eurostat Organic Farming Statistics; farm structure Surveys. Statistics in focus – Agriculture and Fisheries – 69/2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
6. Infocentrum PRO-BIO ligu. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.toulcuvdvr.cz/>
7. La bio en France de la production a la consommation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agencebio.org/>
8. Organic in Europe. Prospects and Developments (2014). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic-europe.net/>
9. United States of America – Links. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic-world.net/us.html>

References.

1. Humeniuk, H.D. Badzhurak, O.V. and Liashenko, O.K. (2010), "Organic production in the world history of development and modern state (review)", *Bioresursy i pryrodokorystuvannia*, vol. 3/4, pp. 56-62.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine "Pro vyrobnytstvo ta obih orhanichnoi sil'skohospodars'koi produktii ta syrovyny", available at:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.

3. The experience of other countries (2016), “The possibility of state support for the development of organic agriculture”, available at: <http://www.ukraine.fibl.org/> (Accessed 08 June 2016)
4. Shkuratov, O.I (2012), “Mechanism of management Cabestany agricultural production”, *Zb. nauk. prats' Tavrijs'k. derzh. ahrotekhnoloh. un-tu*, vol. 4 (20), pp. 328-334.
5. Statistics in focus – Agriculture and Fisheries (2016), “Eurostat Organic Farming Statistics; farm structure Surveys”, available at: <http://ec.europa.eu/eurostat> (Accessed 08 June 2016).
6. “Infocentrum PRO-BIO ligy” (2016), available at: <http://www.toulcuvdvr.cz/> (Accessed 08 June 2016)
7. “La bio en France de la production a la consommation” (2016), available at: <http://www.agencebio.org/> (Accessed 08 June 2016)
8. Organic in Europe (2014), “Prospects and Developments”, available at: <http://www.organic-europe.net/> (Accessed 08 June 2016).
9. “United States of America – Links” (2016), available at: <http://www.organic-world.net/us.html> (Accessed 08 June 2016).

Стаття надійшла до редакції 13.06.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"